

Mykolas Romeris universitetas

PRIVAČIŲJŲ IR VIEŠŲJŲ FINANSŲ VALDYMAS
V dalis (Viešųjų (valstybės) finansų valdymas)

(dalioji paskaitų medžiaga)

Parengė doc. dr. Gintaras Černius

Vilnius 2011

Viešųjų (valstybės) finansų valdymas

. Valstybės finansų sistema.

Viešųjų finansų sąvoka. Finansų politikos samprata. Valstybės finansinės veiklos sąvoka, tikslas, uždaviniai. Valstybės finansinės veiklos formos. Lietuvos Respublikos finansų sistemos esmė ir struktūra. Valstybės ir savivaldybių finansų sistemos, jų reikšmė. Biudžeto politika

"Owners of capital will stimulate working class to buy more and more of expensive goods, houses and technology, pushing them to take more and more expensive credits, until their debt becomes unbearable.

The unpaid debt will lead to bankruptcy of banks which will have to be nationalized and State will have to take the road which will eventually lead to communism."

Karl Marx, 1867

"Kapitalo valdytojai skatins dirbančiųjų klasę pirkti vis daugiau ir daugiau brangių prekių, namų ir technologijų, spaus juos imti vis daugiau brangių kreditų, iki tol, kol jų skola taps nebeišmokama.

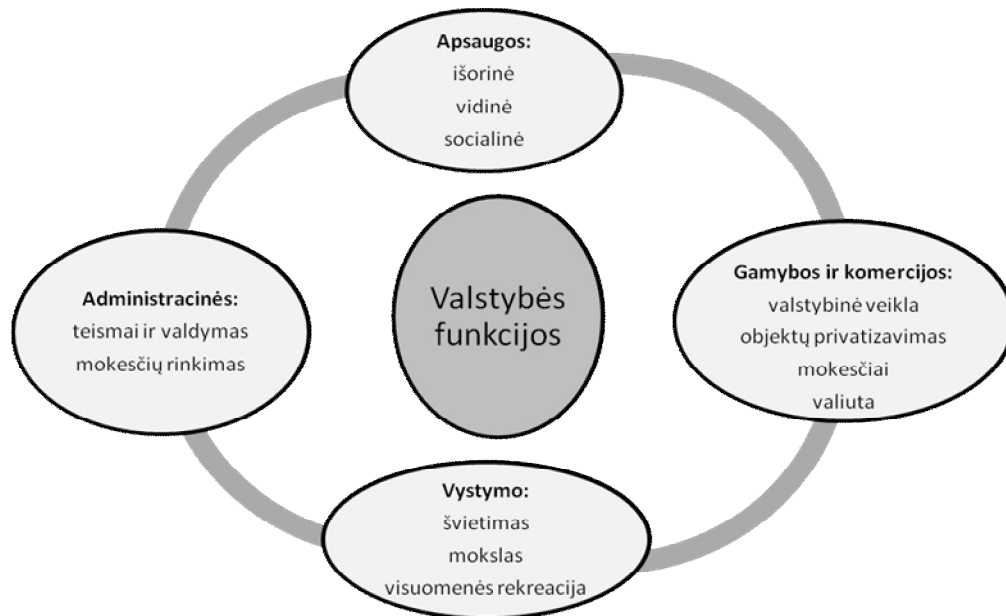
Negražintos skolos ves bankus į bankrotą, o tai valstybes privers tuos bankus nacionalizuoti. Todėl valstybes turės eiti keliu, kuris netrukus atves į komunizmą."

Karl Marx 1867.

Valstybės pareiga – užtikrinti savo piliečiams paslaugas, kurių neteikia privatūs asmenys. Todėl valstybė atlieka tam tikras funkcijas, kurios garantuoja šią pareigą (žiūrėti 1 pav.).

Valstybė

Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos.

Valstybė – tam tikroje konkrečioje teritorijoje gyvuojanti politinė organizacija, turinti nuolatinę [valdžią](#), nuolatinius gyventojus ir [suverenitetą](#).

Vaidmuo

Egzistuoja du pagrindiniai požiūriai, koks turėtų būti valstybės vaidmuo:

- [Etatizmas](#). Valstybės vaidmuo politiniame gyvenime suabsoliutinimas. Pasak [G. Hėgelio](#): „Valstybė – tikslas savyje“. Variantai: autoritarinis, totalitarinis, demokratinis.
- [Anarchizmas](#). Valstybinė organizacija laikoma negerove, [krizių](#) priežastimi. Tikslas – [visuomenė](#) be viešpatavimo, prievartos struktūros.

Intervencija

Praktinės politikos požiūriu kai kurios šiuolaikinės [ideologijos](#) griežtai skiria įvairias valstybės [intervencijos sritis](#).

[Pirmoji](#) jų siejama su valstybės uždaviniais kurti teisinę visuomenės infrastruktūrą, palaikyti [teisėtumą](#) ir tvarką, ginti nacionalinę teritoriją nuo išorės agresijos ir įtvirtinti tam tikras tradicines [moralės normas](#).

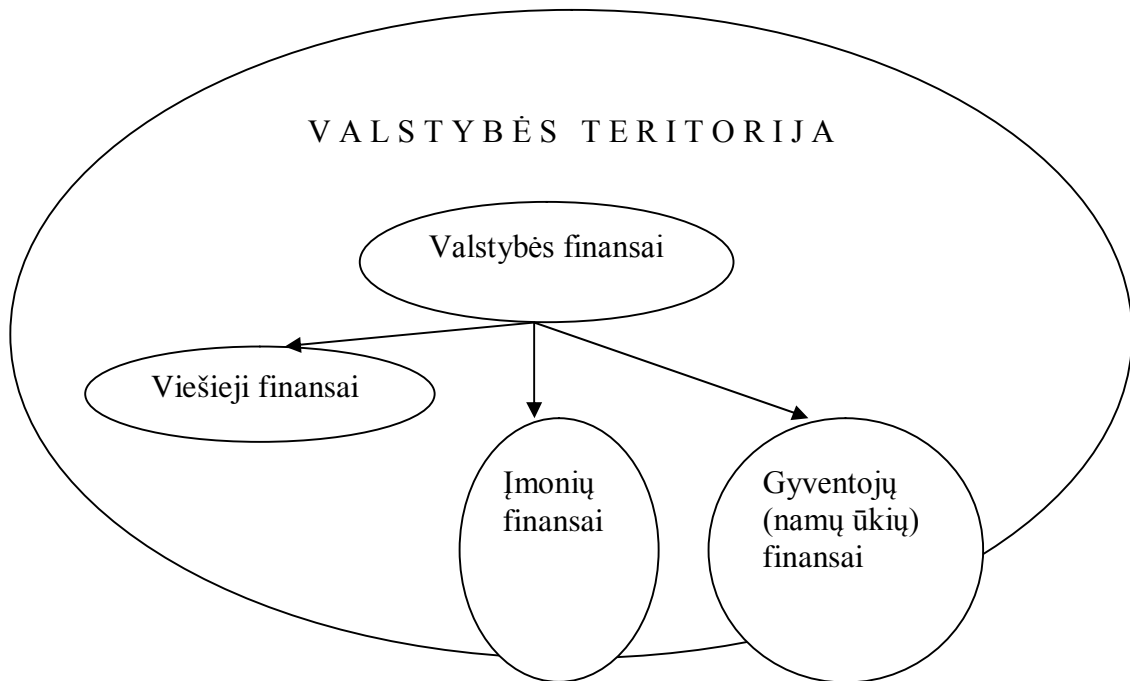
[Antroji](#) galima valstybės veiklos sritis – jos intervencija į ekonominę sistemą: tiesiogiai užsiimama [gamyba](#) arba ji reguliuojama, anuliuojama dalis ar net visos su

[privačia nuosavybe](#) susijusios teisės, perskirstomos [pajamos](#) ir teikiamos paslaugos pagal kitokį nei [rinkos](#) principą (gauna tas, kas moka).

„Naujųjų dešiniųjų politiniai sąjūdžiai JAV ir Vakarų Europoje dažnai palaiko valstybę pirmojoje srityje (pvz., pritaria didesnėms [karinėms išlaidoms](#), laikosi dogmatinių moralinių pažiūrų), bet kartu siekia “apkarpyti” valstybę [socialinės rūpybos](#) bei ekonominio reguliavimo srityje.

Kai kurios [demokratinio socializmo](#) atmainos laikosi priešingo įsitikinimo – jos pritaria moralinių nuostatų liberalizavimui bei valstybės vaidmens mažėjimui pirmojoje srityje, bet kartu reikalauja valstybės veiklos ekspansijos antrojoje srityje.

Viešieji finansai – tai ekonominiai (piniginiai) santykiai, atsirandantys sudarant, paskirstant ir panaudojant bendrus valstybinius piniginius fondus, **siekiant vykdyti valstybės funkcijas.**

Fiskalinė politika

Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos.

Fiskalinė politika – [valstybės](#) veiksmai, darantys įtaką [biudžeto](#) formavimui, [mokesčių](#) koregavimui ar reguliuojantys [valstybės skolą](#).

Fiskaline politika siekiama sumažinti [nedarba](#), suaktyvinti ekonomiką (ekspansinė politika), sumažinti [infliaciją](#) (restruktyvi politika). Vykdam aktyvią fiskalinę politiką, susiduriama su įvairiomis problemomis: rezultatų vėlavimo ar visai jų nebuvimo. O vykdam ekstensyvią politiką susiduriama su biudžeto deficito problema.

Pagrindinės fiskalinės politikos priemonės yra mokesčių(T) arba vyriausybės išlaidų (G) keitimas.

Didžiausia dalis fiskalinės politikos yra mokesčių koregavimas. Valstybė kartu su fiskalinę politika nuolatos vykdo [monetarinę politiką](#). Vykdydam monetarinę politiką, leidžiami pinigai ūkio augimo tendencijoms išlaikyti (subsidijuojamos įvairios ūkio šakos) ir struktūrinius svyravimus koreguoti (įvairioms ūkio šakoms suteikiamos mokesstinės lengvatos). Dažnai pinigų trūkumas padengiamas išleidžiant pinigų emisiją.

Fiskalinė politika padeda stabilizuoti ūkį, jei valstybinės įstaigos gali numatyti [makroekonominės](#) tendencijas ir priimti aktyvius ir teisingus sprendimus. Dabartinė fiskalinė sistema grindžiama įdiegtais ekonominiais mechanizmais, vykdančiais ūkio *automatinių stabilizatorių* funkciją. Prie automatizuotų stabilizatorių priskiriami progresyviniai ir procentiniai mokesčiai, bedarbių pašalpos bei socialinės išmokos.

Lietuvos Respublikos finansų valdymo institucijos:

1. Lietuvos Respublikos Seimas:

- Leidžia įstatymus, kurie nustato svarbiausias teisės normas (mokesčių įstatymus, spec. fondų funkcionavimo pagrindus, valstybės skolinimosi procedūras, pinigų sistemą, vertybinių popierių apyvartą);
- Tvirtina valstybės biudžetą ir jo vykdymo apyskaitą;
- Vertina šalies finansų būklę ir kontroliuoja biudžeto vykdymą;
- Tvirtina pareigūnus (premjerą, valstybės kontrolierių, LB valdybos pirmininką);
- Ratifikuoja tarptautines sutartis;
- Tvirtina Vyriausybės programą.

2. Lietuvos Respublikos Prezidentas:

- Pasirašo (arba vetuoja) Seimo priimtus įstatymus;
- Teikia Seimui kai kurių pareigūnų kandidatūras;
- Vertina šalies būklę (metinis pranešimas);
- Pasirašo ir teikia Seimui ratifikuoti tarptautines sutartis.

3. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir jos vadovas:

- Priima sprendimus dėl įstatyminių normų ir teikia jas Seimui;

- Tvirtina konkrečius įstatymų normatyvus, kuriuos jam paveda Seimas (pvz., neapmokestinamas minimumas);
  - Parengia biudžeto projektą ir pateikia jį Seimui;
  - Tvirtina kai kurių spec. fondų ir spec. programų sąmatas;
  - Vertina finansų padėtį šalyje, imasi priemonių jai gerinti;
  - Kontroliuoja ministerijų veiklą;
  - Vykdo valstybės skolinimosi politiką;
  - Tvirtina finansų institucijų nuostatas ir vadovus;
  - Priima operatyvius sprendimus finansų srityje.
4. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. Jos funkcijas apsprendžia nuostatai, kuriuos tvirtina Vyriausybė. Finansų ministerijos uždaviniai:
- Kaupti lėšas valstybės funkcijoms vykdyti ir tvarkyti jų naudojimą;
  - Rengti biudžeto projektą ir organizuoti jo vykdymą;
  - Teikti pasiūlymus dėl mokesčių politikos ir įgyvendinti mokesčių įstatymus;
  - Valdyti valstybės vardu paimtas paskolas ir duoti garantijas;
  - Metodiškai vadovauti buhalterinei apskaitai ir t.t.

Funkcijos:

- Teikia lėšas numatomoms reikmėms;
- Kontroliuoja valstybės pajamų įplaukimą į biudžetą;
- Tvarko įplaukų apskaitą;
- Nagrinėja klausimus dėl papildomų asignavimo skyrimo metų eigoje ir teikia pasiūlymus Vyriausybei;
- Išleidžia ir išperka valstybės vertybinius popierius.

Finansų sistemos turi veikti taip, kad užtikrintų

- žemą nedarbo lygį. Tai – kiekvienos šalies siekis ir diskusijų objektas. Ekonomikos teorijoje skaitoma, jog šis rodiklis gali būti apie 4 proc.
- pastovų ekonomikos augimą. Gausėjant gyventojams, ekonominis augimas yra būtinas ne tik ankstesniam gyvenimo lygiui palaikyti, bet ir jam gerinti.
- stabilias kainas. Jos priklauso nuo infliacijos pokyčių. Didėjant infliacijai, vartotojai patiria nuostolių dėl realių pajamų perskirstymo.

Piliečių gerovės matavimo priemonės

The concept of **gross national happiness (GNH)** was developed in an attempt to define an indicator that measures [quality of life](#) or social progress in more [holistic](#) and psychological terms than [gross domestic product](#) (GDP).

The term was coined in 1972 by [Bhutan](#)'s former King [Jigme Singye Wangchuck](#), who has opened [Bhutan](#) to the age of modernization, soon after the demise of his father, King [Jigme Dorji Wangchuk](#).

A second-generation GNH concept, treating happiness as a socioeconomic development metric, was proposed in 2006 by Med Jones, the President of International Institute of Management. The metric measures socioeconomic development by tracking 7 development area including the nation's mental and emotional health.^[5] GNH value is proposed to be an index function of the total average per capita of the following measures:

1. Economic Wellness: Indicated via direct survey and statistical measurement of economic metrics such as consumer debt, average income to consumer price index ratio and income distribution
2. Environmental Wellness: Indicated via direct survey and statistical measurement of environmental metrics such as pollution, noise and traffic
3. Physical Wellness: Indicated via statistical measurement of physical health metrics such as severe illnesses
4. Mental Wellness: Indicated via direct survey and statistical measurement of mental health metrics such as usage of antidepressants and rise or decline of psychotherapy patients
5. Workplace Wellness: Indicated via direct survey and statistical measurement of labor metrics such as [jobless claims](#), job change, workplace complaints and lawsuits
6. Social Wellness: Indicated via direct survey and statistical measurement of social metrics such as discrimination, safety, divorce rates, complaints of domestic conflicts and family lawsuits, public lawsuits, crime rates
7. Political Wellness: Indicated via direct survey and statistical measurement of political metrics such as the quality of local democracy, individual freedom, and foreign conflicts.

Bendrasis vidaus produktas

Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos.

Bendrasis vidaus produktas (BVP) ([angl.](#) *Gross Domestic Product – GDP*) – sutrumpinimas – *GDP*) yra vienas iš rodiklių parodančių tam tikros teritorijos [ekonomikos](#)

lygį. Bendrasis vidaus produktas yra apibrėžiamas kaip galutinė prekių ir paslaugų sukurtų šalyje rinkos vertė per tam tikrą laiko tarpą.

Dažniausiai naudojamas būdas matuoti ir suprasti BVP yra išlaidų metodas:

$$\text{BVP} = \text{vartojimas} + \text{investicijos} + \text{valstybės išlaidos} + (\text{eksportas} - \text{importas})$$

Apibrėžimas

Bendrasis vidaus produktas (BVP) – bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksmų gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje.

Kitaip, **BVP** – pajamos, gautos šalies viduje (kai neapskaitomas ekonominių užsienio ryšių saldas). Iš esmės, bendrasis vidaus produktas artimas bendrajam nacionaliniam produktui.

[Bendrasis nacionalinis produktas](#) (BNP) – visų galutinių prekių ir paslaugų, pagamintų šalies piliečių per tam tikrą laikotarpį (paprastai per metus) rinkos kainų suma; tai konkrečios šalies piliečių gautos pajamos.

Skaičiavimo atsiradimo istorija

Skaičiuoti nacionalinę gamybą XX a. 4-ajame d-metyje pradėjo ekonomistas Saimonas Kuznetsas ([angl.](#) Simon Kuznets), dirbęs [JAV](#) Komercijos departamente. Pirmieji nacionalinių pajamų paskaičiavimai padaryti Kuznetso 1934 metais. Tada pirmą kartą buvo apskaičiuotos nacionalinės pajamos. Jis apskaičiavo [JAV](#) nacionalines pajamas iki 1869 metų. Pirmą ataskaitą apie nacionalines pajamas ir gamybą už 1929–1935 buvo pateikta [JAV](#) Kongresui 1937 metais. Iki tol niekas neturėjo tikslesnių duomenų apie šalies ekonominį pajėgumą, terminas [makroekonomika](#) iki 1939 metų buvo nenaudojamas. 1971 metais Saimonui Kuznetsui paskirta [Nobelio premija](#). Iki 1991 metų [bendrasis nacionalinis produktas](#) buvo pagrindinis rodiklis [makroekonominiuose](#) tyrimuose. Bendrasis vidaus produktas tapo pagrindiniu rodikliu skaičiuojant atsiskaitymus su [Jungtine Tautų Organizacija](#).

Kas yra BVP ir BNP?

Bendrujų nacionalinių pajamų rinkos kainomis (BNP) apibrėžimas

1. **Bendrasis vidaus produktas (BVP)** yra galutinis rezidentų (visų šalies teritorijoje veikiančių ūkinių vienetų) gamybinės veiklos rezultatas.

2. **Bendrosios nacionalinės pajamos (BNP)** – tai pirminės bendrosios pajamos, kurias gauna rezidentų instituciniai vienetai: kompensacijos darbuotojams, su gamyba ir importu susiję mokesčiai, neįskaitant subsidijų, pajamos iš nuosavybės (gautinos, atėmus mokėtinas), bendrasis likutinis perteklius ir bendrosios mišriosios pajamos.

Valstybės skola

SKOLINIMOSI TIKSLAI

1. Valstybės biudžeto deficitui finansuoti bei valstybės piniginių išteklių srautams subalansuoti;
2. Valstybės investicijoms finansuoti;
3. Valstybės skolai dengti;
4. Valstybės socialinės apsaugos fondų skoliniamis įsipareigojimams dengti bei šių fondų pinigų srautams subalansuoti;
5. Kitiems tikslams, kai dėl to yra priimtas atskiras įstatymas.

DELFI INFO

Netekus laikinų, pigaus kredito įtakotų biudžeto pajamų bei dėl staigaus ekonomikos sulėtėjimo 2009 metais išaugusį biudžeto deficitą Vyriausybei teko finansuoti skolintomis lėšomis, kadangi ekonomikos augimo metais Lietuva nebuvo sukaupusi lėšų rezervo, kuriuo būtų galima bent iš dalies kompensuoti sunkmečio poveikį šalies ūkiui.

<http://www.2g.lt/>

Pagrindiniai tarptautiniai kredito reitingai

Kredito reitingas – rodiklis, suteikiantis investuotojams (kreditoriams) koncentruotą informaciją apie skolininko gebėjimo vykdyti savo finansinius įsipareigojimus lygį. Skolininkui gali būti suteikti reitingai nuo apibūdinančių aukščiausių saugumo lygį, kai skolininko pajėgumas laiku įvykdyti finansinius įsipareigojimus ypač didelis, iki atitinkančių finansinių įsipareigojimų nevykdymą.

Reitingai	Agentūros		
	Fitch	Standard & Poors	Moody's

Ilgalaikiai kredito rizikos reitingai			
Investiciniai	AAA, AA, A, BBB	AAA, AA, A, BBB	Aaa, Aa, A, Baa
Spekuliaciniai	BB, B, CCC, CC, C, DDD, DD, D	BB, B, CCC, CC, D	Ba, B, Caa, Ca, C
Trumpalaikiai kredito rizikos reitingai			
Investiciniai	F1, F2, F3	A1, A2, A3	Prime-1, Prime-2, Prime-3
Spekuliaciniai	B, C, D	B, C	None Prime

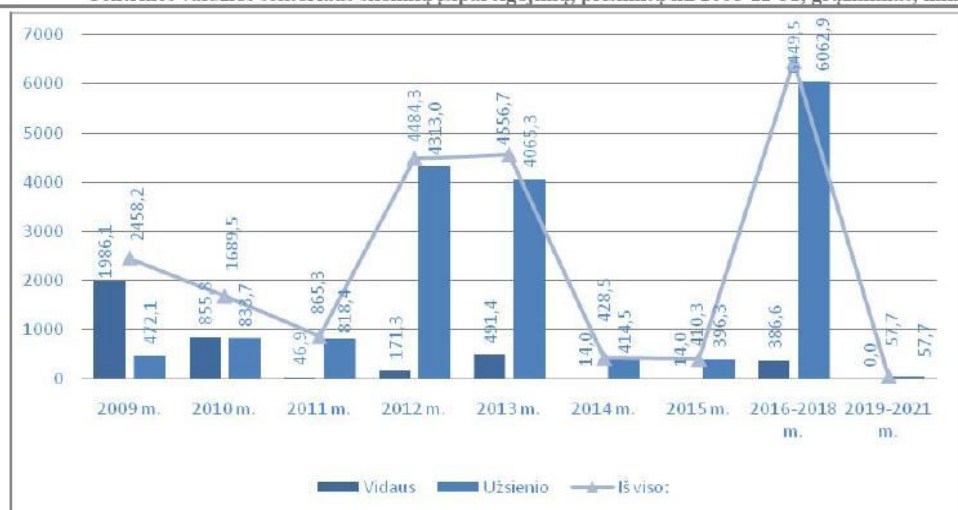
Ilgalaikio skolinimosi reitingai

Moody's S&P Fitch Ratings Apibūdinimas

Aaa	AAA	AAA	Aukščiausias saugumo lygis
Aa1	AA+	AA+	
Aa2	AA	AA	Aukštas saugumo lygis
Aa3	AA-	AA-	
A1	A+	A+	
A2	A	A	Aukštesnis investicinis reitingas
A3	A-	A-	
Baa1	BBB+	BBB+	
Baa2	BBB	BBB	Žemesnis investicinis reitingas
Baa3	BBB-	BBB-	
Ba1	BB+	BB+	
Ba2	BB	BB	Neinvesticinis (spekuliacinis) reitingas
Ba3	BB-	BB-	
B1	B+	B+	
B2	B	B	Labai spekuliacinis reitingas
B3	B-	B-	
Caa1	CCC+	CCC	
Caa2	CCC	-	Bloga būklė
Caa3	CCC-	-	
Ca	CC	CC	Ypač spekuliacinis reitingas
C	C	C	Galimas įsipareigojimų nevykdymas
-	-	DDD	
-	-	DD	Įsipareigojimų nevykdymas
-	D	D	

Reitingo suteikimo data	Ilgalaikėms paskoloms / perspektyva	
	Užsienio valiuta	Nacionaline valiuta
	<u>Moody's</u>	
2010 03	Baa1/ stab.	Baa1
2009 09.	Baa1 / neig.	Baa1
2009 04	A3 / neig.	A3
2008 11	A2 / neig.	A2
2006 09	A2 / neutr.	A2
2002 02	Ba1 / teig.	Baa1
1996 09	Ba2 / neutr.	-

Centrinės valdžios sektoriaus skolinių įsipareigojimų, prisiimtų iki 2008-12-31, grąžinimas, mln. Lt

Šaltinis – Finansų ministerija, Valstybės kontrolė

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO PAJAMOS IR IŠLAIDOS

	2004 m.		2005 m.		2006 m.		2007 m.		2008 m.	
	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%	mln.Lt	%
PAJAMOS	5564	100,0	6391	100,0	7800	100,0	9759	100,0	11217	100,0
Draudėjų privalomosios draudimo įmokos	4896	88,0	5563	87,0	6761	86,7	8379	85,9	9968	88,9
Apdraustųjų privalomosios draudimo įmokos	471	8,5	533	8,3	649	8,3	805	8,2	956	8,5
Savarankiškai dirbančių ir jiems prilygintų asmenų privalomosios draudimo įmokos	62	1,1	75	1,2	88	1,1	116	1,2	143	1,3
Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	2	0,0	3	0,0	3	0,04	4	0,04	4	0,04
Baudos, delspinigiai ir kitos pajamos	7	0,1	6	0,1	5	0,1	7	0,1	7	0,1
Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto	89	1,6	150	2,3	248	3,2	389	4,0	80	0,7
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas iškeltos abejotina atgautinos sumos	25	0,4	42	0,7	18	0,2	19	0,2	14	0,1
Veiklos pajamos	12	0,2	19	0,3	28	0,4	40	0,4	45	0,4
IŠLAIDOS	5326	100,0	6130	100,0	7245	100,0	9283	100,0	12654	100,0
Pensijų draudimui	3845	72,2	4336	70,7	4865	67,1	6103	65,7	7980	63,1
Ligos, motinystės draudimui	414	7,8	494	8,1	621	8,6	940	10,1	1686	13,3
Nedarbo draudimui	224	4,2	249	4,1	280	3,9	319	3,4	306	2,4
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui	21	0,4	26,0	0,4	34	0,5	44	0,5	53	0,4
Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	448	8,4	507	8,3	616	8,5	768	8,3	919	7,3
Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	173	3,2	308	5,0	531	7,3	852	9,2	1064	8,4
Neatgautinos ir abejotina atgautinos sumos	41	0,8	34	0,6	52	0,7	31	0,3	355	2,8
Veiklos sąnaudos	160	3,0	176	2,8	246	3,4	226	2,4	291	2,3
Grynasis einamųjų metų rezultatas	238		261		555		476		-1437	

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO 2008 m. BALANSAS

		tūkst. Lt	
		2008 m. gruodžio 31 d.	2007 m. gruodžio 31 d.
1.	TURTAS	1 324 398,1	2 299 347,7
1.1.	Trumpalaikis turtas	1 024 490,0	2 018 633,8
1.1.1.	Gryni pinigai ir indėliai	339 727,3	1 258 132,3
1.1.2.	Gautinos įmokos, baudos ir delspinigiai	646 978,2	626 003,4
1.1.3.	Gautinos sumos ir išankstinis apmokėjimas	37 785	19 498
1.1.4.	Investicijos	0,0	115 000,0
1.2.	Ilgalaikis turtas	299 908,1	280 713,9
1.2.1.	Gautinos įmokos, baudos ir delspinigiai	915,1	1 014,7
1.2.2.	Investicijos	12 979,6	12 979,6
1.2.3.	Nematerialusis turtas	22 759,6	21 639,4
1.2.4.	Ilgalaikis materialusis turtas	247 675,8	242 834
1.2.5.	Nebaigta statyba	15 578,0	2 246,7
2.	ĮSIPAREIGOJIMAI IR REZERVAI	1 324 398,1	2 299 454,0
2.1.	Trumpalaikiai įsipareigojimai	763 359,8	299 973,2

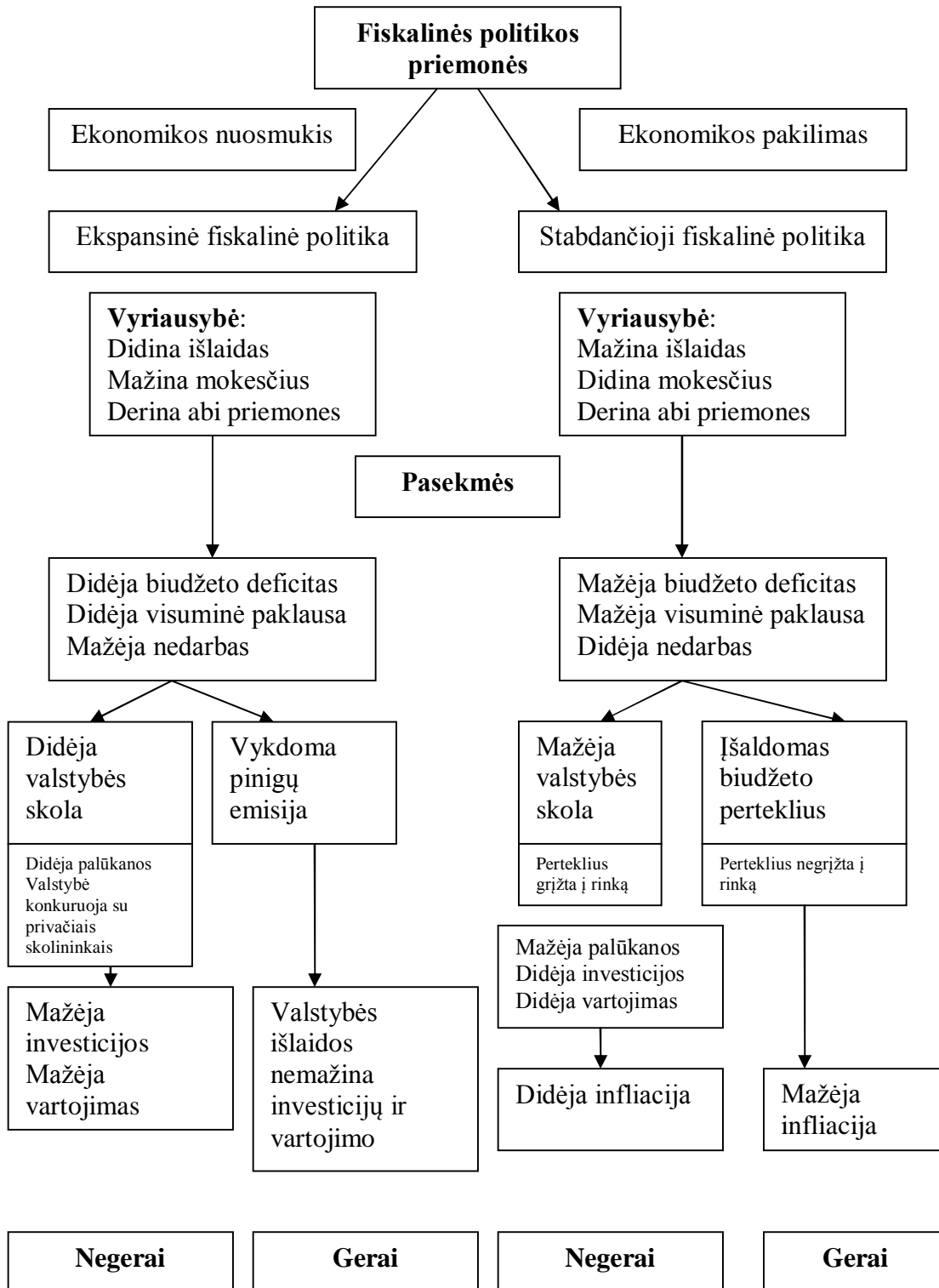
VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO 2008 m. BALANSAS (tęsinys)

		tūkst. Lt	
		2008 m. gruodžio 31 d.	2007 m. gruodžio 31 d.
2.1.1.	Mokėtinos valstybinio socialinio draudimo išmokos	70 912,2	29 550,0
2.1.2.	Mokėtinos sumos ir sukauptos sąnaudos	606 514,9	270 423,2
2.1.3.	Paskolos	85 932,7	
2.2.	Ilgalaikiai įsipareigojimai		
2.2.1.	Mokėtinos valstybinio socialinio draudimo išmokos		
2.2.2.	Paskolos		
2.2.3.	Kitos ilgalaikės skolos		
2.3.	Dotacijos (PHARE parama)	4 170,9	4 932,4
2.4.	Rezervai	556 867,4	1 994 548,4
2.4.1.	Valstybinio socialinio draudimo fondo sukauptas rezervas	509 385,5	1 946 379,1
2.4.1.1.	Rezervas Fondo veiklai užtikrinti	662 013,4	486 910,5
2.4.1.2.	Fondo atsargos rezervas	-152 627,9	1,0
2.4.2.	Perkainojimo rezervas	47 481,1	48 169,3

Veiksniai įtakojantys SODRA biudžetą

<i>Pajamos</i>	Dirbančiųjų skaičius x	Vidutinis atlyginimas x	Mokesčio tarifas
	Gyventojų skaičius (demografinė padėtis) – Pensininkai = Darbingi gyventojai - bedarbiai - emigracija + imigracija	Ekonomikos lygis (BVP ir vidutinis atlyginimas)	Lafero kreivė?
<i>Išlaidos</i>			
Pensijos	Pensininkų skaičius x	Vidutinė pensija	Gyvenimo trukmė
	Gyvenimo trukmė Pensinis amžius	Bazinė pensija	
Motinystės pašalpos	Motinių skaičius x	Pašalpos dydis x	Pašalpos gavimo laikas
Ligos pašalpos	Sergančių skaičius x	Pašalpos dydis x	Ligos laikas
	Sergamumo profilaktika Apgaulių prevencija	Atlyginimų dydis	Apmokėjimo už ligą laikotarpis
Bedarbių pašalpos	Bedarbių skaičius x	Pašalpos dydis x	Pašalpos mokėjimo laikas

Diskretinės fiskalinės politikos įgyvendinimo schema.

Vyriausybės poveikis stabilizuojant ekonomikos pusiausvyrą gali būti daromas naudojant įvairias fiskalinės politikos priemones. Pagal jų (mokesčių, valstybės išlaidų) kitimo pobūdį skiriama diskretinė ir nediskretinė fiskalinė politika, kurios bus analizuojamos atskirai.

Galima teigti, kad vyriausybės fiskalinė politika daugiausiai realizuojama per mokesčių bei biudžeto išlaidų politiką, taip veikiant visuminės paklausos funkciją. Jei mažinami mokesčiai ar didinamos išlaidos, visuminė paklausa sukelia BVP augimą, o priešingu atveju BVP mažėja. Vadinasi, keisdama mokesčius bei išlaidas, vyriausybė keičia visuminę paklausą ir gali sumažinti arba pašalinti infliaciją bei daryti įtaką nedarbo lygiui.¹

Dažnai efektyviai fiskalinei politikai vykdyti trukdo visuomenės požiūris, kad vyriausybės ekonominės politikos principai neturi labai skirtis nuo didelės įmonės veiklos principų, t. y. išlaidos būtinai turi būti padengtos pajamomis. Tai reiškia, jog valstybė privalo turėti subalansuotą biudžetą ir užtikrinti, kad vyriausybės išlaidos neviršytų iš mokesčių surenkamų pajamų. Kai kurie autoriai teigia, jog šiuolaikinė efektyvi ekonominė politika įmanoma tik atsisakius tokio požiūrio – jei šalies vyriausybė nori teigiamai paveikti visuminę paklausą, ji nebūtinai turi siekti nulinio biudžeto deficito. Svarbiausias vyriausybės tikslas turi būti ne biudžeto balansas, o visiško užimtumo ir ekonomikos augimo siekimas², ko rezultatas – gerovės valstybė

Nediskretinė fiskalinė politika (kartais dar vadinama savaimine, „automatine“³, arba savaiminiais stabilizatoriais) – tai savaimė veikiančios biudžeto politikos priemonės,

---

¹ Valstybės ekonominė politika. Ona Gražina Rakauskienė. Vilnius 2006, p. 218

² Ten pat, p. 218

³ Ekonomikos pagrindai. Studijų Baltijos valstybėse įvadas. Kaie Kerem, Mare Raudveer. Halifaksas 1997, p. 84

kurios padidina bendrąją paklausą, kai ekonomika patiria nuosmukį, ir pristabdo bendrosios paklausos augimą, kai ekonomika kyla.⁴

Taigi matyti, kad vyriausybės kišimasis į ekonomiką, keičiant vyriausybės išlaidų ir mokesčių dydį, nėra vienintelis būdas ekonomikai stabilizuoti. Šalia diskretinės fiskalinės politikos egzistuoja ir nediskretinė fiskalinė politika, kuomet veikia savaiminiai stabilizatoriai. Pagrindiniai savaiminiai stabilizatoriai yra mokesčiai, o tiksliau tariant, konkrečiai tie mokesčiai, kurių apimtis didėja kylant ekonomikai. Pirmiausia tai pajamų mokestis, pelno mokestis, pridėtinės vertės mokestis ir tam tikra dalimi (augant naftos produktų paklausai) akcizai.⁵ Taip pat prie pagrindinių savaiminių stabilizatorių yra priskiriami transferiniai mokėjimai (nedarbo pašalpa, kitos socialinės pašalpos). Mokesčių apimtis auga, kai didėja nacionalinis arba bendrasis vidaus produktas. Transferinių mokėjimų dydis keičiasi priešinga linkme – kai ekonomika pakilimo fazėje, jie mažėja.⁶ Transferiniai mokėjimai kai kurių autorių yra įvardijami kaip neigiami mokesčiai, nes valstybė, mokėdama tam tikrą pinigų dalį transferinių mokėjimų forma, tokia pat dalimi netiesiogiai mažina valstybės pajamų apimtį.⁷

Automatinių stabilizatorių veikimą galima paaiškinti taip: nuosmukio ir recesijos metu sumažėja dirbančiųjų skaičius, jų darbo užmokestis, įmonių pelnas ir prekių apyvarta. Dėl to sumažėja apmokestinimo bazė. Be to, asmeninių pajamų mokesčiai paprastai yra progresiniai, dėl to, sumažėjus asmeninėms pajamoms, sumažėja vidutinės mokesčių normos. Antra, nuosmukio ar recesijos laikotarpiu didėja nedarbo draudimo išmokos, pervedimai šeimoms, turinčioms nepakankamas pajamas. Taip ribojamas visuminės paklausos mažėjimas ir slopinama neigiama ekonomikos raidos tendencija be papildomų vyriausybės akcijų.⁸

Pakilimo metu – atvirkščiai, didėja apmokestinimo bazė ir asmeninių pajamų vidutinė mokesčių norma bei mažėja pervedimai. Tai slopina visuminės paklausos didėjimą ir ekonomikos perkaitimą. Taigi čia pasireiškia „fiskalinis kablys“ arba

---

⁴ Makroekonomika. Vytautas Snieška ir kiti. Kaunas 2005, p. 188

⁵ Makroekonomikos pagrindai. Kęstutis Jaskėlevičius. Vilnius 2008, p. 63

⁶ Valstybės ekonominė politika. Ona Gražina Rakauskienė. Vilnius 2006, p. 223

⁷ Ekonomikos teorija. Algirdas Jakutis, Vladislavas Petraškevičius ir kiti. Vilnius 2007, p. 200

⁸ Makroekonomika. Vytautas Skominas. VU leidykla, Vilnius 2006, p. 85

vadinamoji „fiskalinė žemkasė“, t. y. tendencija didesnę pajamų dalį surinkti mokesčiais esant progresinei mokesčių sistemai.⁹

Mokesčių dydį tvirtina parlamentas. Mokesčių tarifus taip pat nustato parlamentas. Esant tiems patiems mokesčių tarifams, surenkamų mokesčių suma priklauso nuo šalyje pagaminto BVP apimties.

Jei ekonomika išgyvena pakilimo būseną, BVP didėja, automatiškai didėja ir vyriausybės biudžeto surenkamų mokesčių suma. Tai sumažina vartotojų pajamas ir pristabdo visuminės paklausos augimą. Vadinasi, augant BVP, mokesčių surinkimas į biudžetą didėja automatiškai, tuomet biudžeto deficitas mažėja, susidaro biudžeto perteklius.¹⁰

Priešingai, jei ekonomika išgyvena nuosmukį, mokesčių įplaukos automatiškai mažėja. Mažėjant visuminei paklausai, mažėja ir BVP, o iš to išplaukia, kad mažėja mokesčių įplaukos bei biudžeto perteklius, susidaro biudžeto deficitas.¹¹

Savaiminių stabilizatorių pranašumas, palyginus su diskretine fiskaline politika, yra tas, kad jie veikia savaime, be išankstinių vyriausybės sprendimų. Įgyvendinti diskretinę fiskalinę politiką šiuo požiūriu nėra taip paprasta, nes mokesčių normų vyriausybė negali kaitalioti kada panorėjusi. Tai sugriautų verslo aplinkos stabilumą bei ūkio subjektų pasitikėjimą ja. Antra vertus, sudėtinga keisti ir valstybės išlaidas, nes jos yra nustatomos metų pradžioje visiems metams ir patvirtinamos atitinkamu įstatymu.¹² Tačiau savaiminiai stabilizatoriai negali pašalinti nepageidaujamo produkto pusiausvyros pokyčių, jie tik sušvelnina ekonominių svyravimų amplitudę.¹³ Kai kurie autoriai teigia, kad faktiškai sustabdyti nuosmukį arba infliaciją galima tik derinant monetarines priemones ir diskretinę fiskalinę politiką.¹⁴

---

⁹ Ten pat, p. 85

¹⁰ Valstybės ekonominė politika. Ona Gražina Rakauskienė. Vilnius 2006, p. 223

¹¹ Ten pat, p. 223

¹² Ekonomikos teorija. Gediminas Davulis. MRU, Vilnius 2009, p. 289

¹³ Valstybės ekonominė politika. Ona Gražina Rakauskienė. Vilnius 2006, p. 223

¹⁴ Ekonomikos pagrindai. Studijų Baltijos valstybėse įvadas. Kaie Kerem, Mare Raudveer. Halifaksas 1997, p. 85

Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai

Makroekonominiai rodikliai	2009	Projekcija 2010-09			
		2010	2011	2012	2013
Bendrasis vidaus produktas, susietas grandininė apimtis mln. Lt	69043	70133	72097	72937	74688
BVP augimas /grandine susietos apimties augimas, proc.	-14,8	1,6	2,8	1,2	2,4
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio indeksai, ankstesnis laikotarpis = 100	95,6	95,7	101,8	102,5	104,5
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	2056,0	1967,7	2003,3	2053,7	2146,5
žimtųjų skaičius, darbo jėgos tyrimų duomenimistūkst.	1415,9	1329,0	1342,3	1358,4	1385,6
Vidutinis metinis nedarbo lygis, proc., darbo jėgos tyrimų duomenimis	13,7	17,9	16,2	14,4	12,3
Prekių ir paslaugų balansas, proc. BVP	-1,1	0,4	-0,6	-1,3	-2,9
Vartojimo augimas, grandine susietos apimties augimas, proc.	-13,3	-6,0	2,1	1,8	3,8
BVP augimas to meto kainomis, proc.	-17,2	4,0	3,2	3,0	5,5